

preteklosti poudarjajo vpetost teorij v družbeno okolje, opozarja, da se v okviru paleoantropologije vzorcem pripisuje pomen v obliki nerazločnih skupkov konvencij, ki prevladujejo znotraj raziskovalnih tradicij, v katerih so bili raziskovalci izšolani.

Seveda se vrne k znani trditvi, da podatki ne obstajajo neodvisno od konceptnih okvirov. Kamni in kosti obstajajo ločeno, vendar so že hipoteze naših raziskav odvisne od intelektualnih tradicij. Ko arheologi sprejemamo zaključke svojih kolegov, izbiramo med alternativnimi skupki sklepov na podlagi naših lastnih nagnjenj in zanimanj.

Zadnje, 12. poglavje (*Does disciplinary history matter? An epilogue*), je Bert Theunissen napisal kot mešanico članka in epiloga zbornika. Za razliko od ostalih avtorjev, ki so se posvečali predvsem teorijam, ki so izhajale iz raziskav najdb, se je posvetil strukturam zbirk najdb iz preteklosti. Opozoril je, da so tudi te v resnici historične zbirke ter odraz svojega časa. Zato je prepričan, da je znanstvena metodologija brezčasno pravilna zgolj zaslepljujoče prepričanje, ki izhaja iz raziskav kratkih obdobj. Na podlagi raziskav dela E. Duboisja je pokazal, kako je zaradi sprememb znanstvenih paradigem natančen raziskovalec izgubil svoj sloves. Na izgubo znanstvene vrednosti njegovih zbirk je vplivalo tudi neprimerno seljenje ter kasnejše nestrokovno mešanje njegovih najdb.

Natančna zgodovina znanosti lahko s preučevanjem primarnih virov in z vpogledom v kontekst, v katerem so historične zbirke nastale, spet vzpostavi originalno stanje ter ga neobremenjeno kontekstualno oceni. Spremembe ugotovitev, ki so prav v paleoantropologiji in paleolitski arheologiji velikokrat kontekstualno vezane, ne bi smele vplivati na zgodovinsko omeno pomena ter natančnosti teorij iz preteklosti.

Kot sklep lahko navedemo, da imamo pred sabo nujno potrebno delo, ki bo zagotovo postalo ena ključnih referenc v prihodnosti, prav tako pa bo njegov izid zagotovo ostal skoraj neopažen. Skoraj prepričan sem, da neposrednega odziva v času tik po izidu enostavno ne bo. Ne bo povzročilo radikalne spremembe arheologije in paleoantropologije in šele čez nekaj let, ko bo samo postalo predmet preučevanja zgodovine znanosti, se bo izpostavil njegov pomen. Kriva je seveda struktura samega dela - pomešani so prispevki arheologov in paleoantropologov na eni ter zgodovinarjev znanosti ter filozofov na drugi strani.

Žal pa je dvojnost vse preveč opazna tudi pri branju besedila. Ker so prispevki iz posameznih disciplin med seboj pomešani, bralec dokaj dolgo ne opazi, na katero področje natančneje se nanaša vsebina članka. Skoraj vsi prispevki namreč vsebujejo dokaj generalne uvode in zaključke, ki so si v največji meri zelo podobni - vsi govorijo o pomembnosti študija zgodovine ter spoznavanja epistemologije raziskav najstarejšega dela prazgodovine. Res pomembni deli člankov so zaviti v prevečkrat predolge predstavitve primerov, ki pa so spet preveč partikularni. Večina člankov izzvani preveč točkovito - ukvarjajo se z zgodovino, vendar s konkretnim avtorjem oziroma problemom v kratko omejenem času, ali pa se nanašajo na "zgodovino" disciplin nasplošno. Seveda nikjer ni natančneje pojasnjeno, kaj sploh ta disciplina je, kaj šele da bi definirali njen zgodovinski kontekst, pa če že ne drugače, vsaj v zgodovini arheologije.

Če povzamemo, ugotovimo, da ima knjiga še kar veliko pomanjkljivosti ter slabosti, ki so najboljši dokaz, da gre za pomembno delo. Sama struktura in vsebina prispevkov namreč, namesto da bi bralce popolnoma zadovoljili ter jim nudili dokončne odgovore, katerih bi se lahko spet dogmatično držali, izpostavlja celo serijo vprašanj in problemov. Ti pa povratno prisilijo vsakega resnega bralca, da si z refleksijo svojega lastnega početja pomaga odgovoriti na nedogovorjeno. Knjiga te prisili, da začneš razmišljati o zgodovini in epistemologiji svojega lastnega preučevanja - ustvari pravo arheologijo vednosti.

MOSER, S. 1998, *Ancestral Images. The Iconography of Human Origins*. - Phoenix Mill.

ROEBROEKS, W. 1993, *Das Bild vom Urmenschen im Wandel der Zeit. Zur Geschichte der heutigen Auffassungen und Auseinandersetzungen in der Urgeschichtsforschung*. - *Jb. Röm.-Germ. Zentmus*. 40/1, 3-25.

TATTERSALL, I. 1999, *Po sledi fosilov. Kaj si mislimo, da vemo o človeški evoluciji*. - Ljubljana.

TRINKAUS, E. in P. SHIPMAN 1993, *The Neanderthals. Changing the image of Mankind*. - London.

WOLPOFF, M. in R. CASPARI 1997, *Race and Human Evolution. A Fatal Attraction*. - Boulder.

Boris KAVUR

Henrieta Todorova, Ivan Vajsov: *Der kupferzeitliche Schmuck Bulgariens. Prähistorische Bronzefunde 20/6*. Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2001. 131 strani in 64 tabel.

Pred nami je 6. zvezek 20. oddelka serije PBF. Avtorja H. Todorova in I. Vajsov kataloško predstavitva in obravnava bakrenodobne nakitne predmete iz Bolgarije, območja, ki slovi po izredno bogatih naselbinskih najdbah in najdbah iz nekropol med katerimi naj omenim samo Varno I in II, Durankulak itd.

V uvodnem poglavju je predstavljena zgodovina raziskovanj. Tako izvemo, da se je zanimanje za bakrenodobni nakit v Bolgariji pojavilo na začetku 20. stoletja. V okolici Razgrada je bil najden koščen idol z bakrenim uhanom in ovratnico (sl. 536). Kasneje so podobne idole našli tudi pri raziskovanju tell naselbin, kot npr. iz okolice tella Ruse, kjer je bil najden zlat idol (sl. 524).

V poglavju "Naravnogeografske značilnosti pokrajina" so predstavljene geografske značilnosti posameznih bolgarskih pokrajinskih enot. Tako sledijo kratke predstavitve severovzhodne Bolgarije, Trakije, jugozahodne Bolgarije, severozahodne Bolgarije, črnomske regije in Rodopov. Avtorja še posebej izpostavlja naravne surovinske vire in poselitveno sliko območij v okvirno 5. tisočletju pr. n. št. Po terminologiji, ki jo uporabljata avtorja, je to čas zgodnje, srednje, pozne in končne bakrene dobe, ki se zaključijo okoli leta 3800 pr. n. št. V Sloveniji je to npr. obdobje nastajanja neolitskih plasti v Moverni vasi, Resnikovega prekopa in pokopov v Ajdovski jami.

V nadaljevanju avtorja pozornost usmerita na surovino in tehnologijo izdelave nakitnih predmetov. Bakrenodobni nakit iz Bolgarije je narejen iz bakra, malahita, zlata, mineralov (kalcedon, kvarcit), različnih kamnin od skrilavcev do marmorja, bitumna (Bitumenschiefer), keramike, okre, kosti, živalskih zob ter različnih vrst školjk med katerimi ima posebno mesto školja spondylus (*Spondylus gaedoropus*), ki so jih nabirali v Črnem morju. Gre za školjko - statusni simbol, ki je v 6. in 5. tisočletju pr. n. št. v Evropi imela pomembno vlogo v trgovanju in izmenjavi. Njen pomen upade šele s širšim pojavom kovinskih predmetov, kar se v Bolgariji zgodi proti koncu 5. tisočletja. Pozna jih celotno Podonavje vse do Francije, najdemo jo tudi v Ajdovski jami (P. Korošec, Poročilo o raziskavah v Ajdovski jami 1967. leta. - *Por. razisk. neol. eneol. Slov.* 4, 170-209).

Tipološko razdelitev nakitnih predmetov avtorja opraviča glede na funkcijo. Tako ločita: naglavni nakit, igle, jagode in obročke, naprsni nakit, prstane in zapestnice, pasove, statusne simbole - simbole moči, idole in dragoceno keramično posodje, ki je barvano z zlatom.

V bakreni dobi Bolgarije ima najpomembnejše mesto predvsem kovinski nakit, ki ga večinoma najdemo v grobovih. Odseval naj bi socialni položaj pokojnika, tudi v smislu simbolnega pokopa. H. Todorova in I. Vajsov na osnovi pridatkov sestavita štiri družbene skupine. V prvo, najbogatejšo skupino

GROENEN, M. 1994, *Pour une histoire de la préhistoire. Le paléolithique*. - Grenoble.

spadajo bogati grobovi kraljev oziroma članov kraljeve družine (Varna II - grob 3; Varna I - grob 43), plemenskih poglavarjev (Durankulak - grob 211), pa tudi svečenic (Durankulak - grob 626). V teh grobovih je številen bakren in zlat nakit, nahajajo se tudi idoli, ceptri, kot simboli moči itd.

Za vojake "bojevnike", drugo družbeno skupino, so značilni grobovi z manj kovinskega nakita toda s številnimi posodami in bojno sekuro, ki je lahko bakrena ali pa iz jelenovega roga.

Tretjo, družbeno še nižjo skupino predstavljajo grobovi navadnih pripadnikov skupnosti. Gre za pokope moških, žena in otrok. V takšnih grobovih se običajno pojavlja samo po nekaj nakitnih predmetov bodisi par bakrenih jagod ali uhanov, nakit iz spondilus školjke in dve do tri keramične posode.

Četrto najnižjo skupino pa predstavljajo pokopi tujecev (ujetnikov, sužnjev). Njih grobovi so prazni, brez nakita in umeščeni brez ustaljenega reda. Glede na družbeni položaj, ki ga je mogoče razbrati iz bogastva pridatkov v grobovih je zanimiva tudi ugotovitev, da je bila v bakreni dobi Bolgarije izrazito patriarhalna družba.

Skratka, če zaključimo lahko rečemo, da nam 6. zvezek ponuja nakitno bogastvo Bolgarije za družbeno-ekonomsko zgodovino Evrope izredno pomembnega 5. tisočletja pr. n. št.

Anton VELUŠČEK

Mária Novotná: *Die Fibeln in der Slowakei*. Prähistorische Bronzefunde 14/11. Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2001. ISBN 3-515-07539-9. 109 strani, 31 tabel.

V delu so predstavljene 303 fibule bronaste in starejše železne dobe, najdene ali hranjene na Slovaškem. Gradivo je bilo zbrano konec osemdesetih, v obdelavi pa (izjemoma) upoštevana literatura do leta 1995.

V uvodu avtorica prikaže pojav in razvoj fibul na Slovaškem, ter s tem povezano kulturno in kronološko sliko Slovaške v času med zgodnjo kulturo žarnih grobišč (Bd D) in mlajšo halštatsko kulturo (Ha D). Prve fibule se pojavijo na prehodu iz zgodnje v starejšo KŽG. To so fibule v obliki violinskega loka, fibule z žičnatim lokom tipa Čaka, dvodelne fibule z listastim lokom tipa Drslavice in Bohdalice ter očalaste fibule brez osmice iz žice rombičnega prereza. V starejši in sredni KŽG jim sledijo enodelne fibule z listastim lokom tipa Röschitz ter pozamenterijske fibule. Slednje so posebej številne v depojih mlajše KŽG, za katero so značilne še dvodelne fibule z listastim lokom tipa Křenůvky-Domaníža ter enodelne očalaste z osmico. V pozni KŽG se število fibul zmanjša, tipične za ta čas pa so fibule tipa Velem, iz katerih se razvijejo sedlaste fibule tipa Bükkzentlászló, ter harfaste fibule.

Za starejši halštatsko dobo je značilna velika pestrost oblik, predvsem ločnih in čolničastih fibul, ki pa so praviloma zastopane z redkimi primerki, včasih le na enem najdišču. Zaradi tega jih avtorica smatra za importe iz Italije, vzhodnoalpskega področja ali Balkana. Izjema so šmarješke fibule in čolničaste fibule s prečnimi mrežastimi pasovi, ki so bile v velikem številu najdene na gradišču Molpir. Najmlajše v delu še upoštewane so pavkaste, certoške in fibule tipa Castellin di Fister.

Tako v času KŽG kot v starejši železni dobi je Slovaška mejno področje vplivov z vzhoda in zahoda / kultur (jugo)vzhodno in zahodno od nje. To se je jasno odražalo na modi fibul, tako na prevzemanju določenih tipov, kot na številčnosti, uporabi in deponiranju fibul v posameznih regijah in obdobjih. V času KŽG so fibule najpogostejše v Lužiškem kulturnem krogu (19 grobnih, 23 depojskih, 5 naselbinskih), sledita jugovzhodno (4 grobne, 26 depojskih, 1 naselbinska) in srednjedonavsko (16 grobnih, 2 depojskih, 5 naselbinskih) področje žarnih grobišč. Zelo redke pa so fibule na vzhodu Slovaške (dve depojski najdbi in neznana najdišča). Podobno

je stanje v železni dobi. Fibule se v večjem številu pojavljajo na jugozahodu Slovaške, medtem ko jih je na vzhodu in severu precej manj. Veliko večino starejšehalštatskodobnih fibul predstavljajo fibule z gradišča Molpir (75 primerkov!). Istočasno so še tri naselbinske, šest grobnih in 14 fibul iz dveh depojev. V poznohalštatski čas je datiranih šest grobnih, dve naselbinski in ena fibula iz depoja.

Gradivo je predstavljeno na ustaljen način, s podatki o najdišču in kontekstu, z opisom predmeta ter podatki o hrabi in objavi. Poglavlje o fibulah določenega tipa uvaja opis njegovih značilnosti, ter zaključuje komentar, ki je posvečen predvsem časovni umestitvi, nekoliko manj pa geografski razširjenosti in, predvsem pri starejših tipih, namembnosti. Poimenovanja tipov so večinoma ustaljena, oziroma prevzeta od starejših avtorjev, opozoriti pa velja na dvozankaste ločne fibule (*Zweischleifige Bogenfibeln*), pri katerih dvojnost pomeni dva zavoja žice v peresovini - zanki in ne dveh zank, kot je to običajno. Se pa zdijo žarnogrobiščni tipi fibul (žičnatolocene, listastolocene, pozamenterijske, sedlaste fibule) precizneje razčlenjeni kot halštatskodobni, kjer so različne vrste ločnih, čolničastih in certoških fibul združene pod splošnimi oznakami. Avtorica je, po drugi strani, poskušala razdeliti edina železnodobna tipa z večjim številom fibul: šmarješke fibule na osnovi eno- oz. dvodelnosti (s čimer je mišljeno pritrjevanje igle na lok fibule), čolničaste fibule s prečnimi mrežastimi pasovi pa s pomočjo prisotnosti ali odsotnosti zaključnega gumba na nogi. Uporabnost teh meril se zdi zaradi fragmetiranosti gradiva nekoliko dvomljiva: od štirinajstih fibul z mrežastimi pasovi se jih da na ta način določiti le tri, od 23 šmarjeških pa slaba polovica. Da je dvodelnost smiselno uporabljati kot odločilen kriterij le zelo premišljeno je še bolj vidno pri "dvodelnih očalastih fibulah", kjer so skupaj obravnavane tri očitno raznovrstne fibule.

Med železnodobnimi fibulami jih je kar nekaj, ki očitno izvirajo iz trgovine s starinami. Čeprav avtorica v tekstu na to opozarja, je njihovo obravnavanje med dejansko na Slovaškem najdenim gradivom moteče in bi bilo verjetno bolje, če bi bile objavljene v ločenem poglavju.

Velika večina fibul in fragmentov je tudi ilustriranih, nekatere z novo, druge s prevzeto risbo v merilu 1:2. Dodana je tudi karta najdišč, ter pet kart z razprostranjenostjo posameznih tipov in oblik fibul, vendar samo na Slovaškem. Tudi te pa so uporabne le za nekatere natančneje določene (starejše) tipe, med tem ko se zdi kartiranje vseh ločnih ali čolničastih fibul z istim znakom samo sebi namen. Veliko bolj zaželena bi bila npr. pregledna karta na Slovaškem razprostranjenih kultur, ki bi dobro dopolnila v uvodnem delu objavljeno sinhronistično tabelo. Delo zaključuje kronološka preglednica na Slovaškem prisotnih fibul, ki pa zaradi nekaterih neupoštevanih vrst (certoške, kačaste) in velike shematičnosti (brez absolutne kronologije ali standardnih oznak) ni tako koristna kot bi lahko bila.

Andrej PRELOŽNIK

Gerhard Tomedi: *Italische Panzerplatten und Panzerscheiben*. Prähistorische Bronzefunde 3/3. Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2000. 130 strani in 155 tabel.

V 3. zvezku 3. oddelka serije PBF avtor G. Tomedi predstavlja bronaste italske oklepne plošče. Imenuje jih tudi "poloklepi", saj gre za del vojaške opreme, ki ščiti oprsje. To so sicer zelo prestižni predmeti, saj se tudi v grobovih vojščakov pojavljajo razmeroma redko. Skratka gre za opremo odličnikov.

Loči štirioglate in okrogle plošče (*Panzerplatten, Panzerscheiben*). So lahko tudi zelo bogato okrašene in sicer največkrat s potiskanjem ter graviranjem. Na Apeninskem polotoku se oklepne plošče pojavijo že v 8. st., v 3. zvezku